

КОТЕЛЮХ М. О.

держслужбовець 6-го рангу,
кандидат педагогічних наук,
головний спеціаліст організаційного
відділу управління проведення
спеціальних операцій
(Департамент поліції особливого
призначення «Об'єднана штурмова
бригада Національної поліції України
«Лють»)

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.102>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВ НАУКОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу адміністративно-правових гарантій як ключового інструменту забезпечення правопорядку в Україні. Досліджено роль держави у підтриманні законності та стабільності правопорядку через комплекс спеціальних заходів і умов, що сприяють функціонуванню суспільства відповідно до правових норм. У роботі підкреслюється важливість правотворчих гарантій, які закріплені в законодавстві, і обґрунтовується необхідність їх постійного оновлення та вдосконалення для відповідності сучасним викликам.

Дослідження також торкається питань ефективного управління процесом правозастосування, систематизації законодавства та впровадження нових механізмів контролю за дотриманням правопорядку. Значну увагу приділено взаємозв'язку економічних, політичних та організаційних гарантій, їх впливу на стабільність правової системи. Стаття акцентує увагу на необхідності створення комплексної системи гарантій, що включає інституційні, кадрові, інформаційні та матеріально-технічні заходи.

У підсумку автором підкреслено, що забезпечення правопорядку є управлінським процесом, який потребує комплексного підходу та тісної взаємодії всіх елементів державного апарату і громадянського суспільства. Запропоновані в статті шляхи вдосконалення адміністративно-правових гарантій дозволять підвищити ефективність правоохоронної діяльності та забезпечити належну реалізацію законодавства.

Ключові слова: *правопорядок, адміністративно-правові гарантії, законність, правотворчість, правозастосування, інституційні гарантії, правова система, контроль, державне управління.*

Koteliukh M. O. Administrative and legal guarantees for ensuring law order: current issues of determining the essence and prospects of scientific classification

The article is devoted to the analysis of administrative and legal guarantees as a key tool for ensuring law and order in Ukraine. The role of the state in maintaining the legality and stability of law and order through a complex of special measures and conditions that contribute to the functioning of society in accordance with legal norms is studied. The work emphasizes the importance of law-making guarantees, which are enshrined in legislation, and justifies the need for their constant updating and improvement to meet modern challenges.

The study also touches on the issues of effective management of the law enforcement process, systematization of legislation, and the introduction of new mechanisms for monitoring compliance with law and order. Considerable attention is paid to the relationship between economic, political and organizational guarantees, their impact on the stability of the legal system. The article focuses on the need to create a comprehensive system of guarantees, which includes institutional, personnel, information and material and technical measures.

In conclusion, the author emphasized that ensuring law and order is a management process that requires a comprehensive approach and close interaction of all elements of the state apparatus and civil society. The ways of improving administrative and legal guarantees proposed in the article will allow to increase the efficiency of law enforcement activities and ensure the proper implementation of legislation.

Key words: law and order, administrative and legal guarantees, legality, law-making, law enforcement, institutional guarantees, legal system, control, state administration.

Постановка проблеми. Забезпечення правопорядку є основою стабільного розвитку суспільства, а також необхідною умовою для реалізації прав і свобод громадян. В умовах посилення викликів, таких як зростання правопорушень, загрози національній безпеці України та необхідність ефективної боротьби з корупцією, питання удосконалення адміністративно-правових механізмів забезпечення необхідного рівня правопорядку в країні набуває особливої значущості. Серед них найбільш яскраво виділяються адміністративно-правові гарантії, які, відіграючи вирішальну роль у підтриманні режиму законності та дисципліни у суспільстві, виступають необхідними інструментами, за допомогою яких держава забезпечує належне функціонування органів публічної влади, контроль за дотриманням законодавства та протидію порушенням публічної безпеки та порядку.

Адміністративно-правові гарантії включають широкий спектр заходів і норм, що регулюють діяльність суб'єктів охорони правопорядку, їх взаємодію з іншими державними структурами та громадськістю. Вони спрямовані на забезпечення прозорості та ефективності роботи державного апарату, а також на надання можливості громадянам реалізувати свої права в адміністративній сфері.

Система адміністративно-правових гарантій є ключовим інструментом забезпечення прозорості, відповідальності та законної діяльності органів виконавчої влади, що забезпечує не тільки ефективний контроль за дотриманням правопорядку, але й створює умови для належного захисту прав громадян, особливо в аспекті взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства. У зв'язку з цим, дослідження адміністративно-правових гарантій стає важливим для розуміння механізмів підтримання правопорядку, їх правової природи та напрямків удосконалення в сучасних умовах.

Стан дослідження проблеми. Проблема з'ясування сутності та змісту адміністративно-правових гарантій забезпечення правопорядку в Україні не нова для адміністративно-правової науки, адже продовжує вивчатися багатьма українськими вченими, діяльність яких спрямована на її розв'язання в умовах сучасних соціальних викликів та реформ правоохоронної системи. Значний внесок у вивчення адміністративно-правових гарантій забезпечення правопорядку зробили Ю. П. Битяк, О. В. Петришин, В. В. Завальнюк, О. М. Бандурка, О. Ф. Андрійко, О. В. Кузьменко, Ю. С. Шемшученко, В. Б. Авер'янов, Н. Р. Нижник, В. І. Котюк, С. В. Ківалов, М. М. Тищенко, Л. В. Коваленко, Аброськін В. В., Безпалова О. І., Дрок І. С., Кобзар О. Ф., Миронюк Р. В., Музичук О. М., Муляр Г. В., Невядовський В. О., Нікітін А. А., Сокурєнко В. В. та багато інших вчених. Акцентуючи увагу на необхідності з'ясування сутності правопорядку через призму адміністративного права, розробки теоретичних засад системи гарантій для забезпечення ефективної діяльності правоохоронних органів, вони підкреслювали важливість розмежування адміністративних і правових

гарантій у процесі правозастосування та розвитку адміністративної реформи. Водночас науково обґрунтованої класифікації гарантій, яка б охоплювала не лише адміністративно-правові, але й інші форми правового забезпечення правопорядку, дотепер не було.

Тому **мета статті** полягає у дослідженні адміністративно-правових гарантій, спрямованих на забезпечення правопорядку, шляхом аналізу їхньої сутності, особливостей та змісту із виробленням їх наукової класифікації, враховуючи сучасні виклики правозастосовної діяльності, а також перспективи функціонування системи правопорядку.

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом реального забезпечення прав і свобод людини, крім їх визнання, дотримання та поваги, є гарантування, що здійснюється через спеціальні засоби – гарантії. Вони надають усім складовим правового статусу реальний зміст, забезпечуючи безперешкодну реалізацію прав і свобод, їх захист від незаконних порушень та охорону від протиправних посягань.

Для реального здійснення кожним своїх суб'єктивних прав в Україні, підтримання правопорядку, безпеки та законності важливо визначити ті дієві механізми, які забезпечуватимуть можливість реалізації громадянами своїх прав у сучасних умовах політичних та економічних перетворень. Саме наявність дієвих юридичних гарантій здатна забезпечити практичну реалізацію кожним органом своїх повноважень щодо забезпечення правопорядку, законності, дисципліни, публічної безпеки і прав громадян.

Отже, розробка дієвих механізмів захисту прав та впровадження надійних юридичних гарантій є необхідними умовами для побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні, особливо в умовах поточних трансформацій.

В широкому сенсі під гарантіями правопорядку мається на увазі система умов і засобів, що забезпечують його функціонування, обумовлена закономірностями розвитку суспільства. Їх розуміють як такі умови суспільного життя і спеціальні заходи, здійснювані державою, які забезпечують міцний режим законності і стабільність правопорядку у суспільстві [1, с. 83]. Ці гарантії відображають різноманіття суспільних зв'язків і формують єдину структуровану систему взаємопов'язаних елементів, що розвивається за законами суспільного розвитку.

Гарантії забезпечення правопорядку виступають, перш за все, як надійний механізм запровадження в життя встановлених вимог в державі. Дане положення ставить перед юридичною наукою особливу вимогу не тільки розробити загальні концепції гарантій підтримання правопорядку, а й розробити надійний механізм втілення в життя даних концепцій [2].

Гарантії законності та правопорядку означають сукупність умов суспільного життя та дій, вжитих державою, що спрямовані на підтримку стійкого правового порядку та забезпечення стабільного дотримання законів у суспільстві [1, с. 351].

Також їх визначають як «систему умов і засобів, що забезпечує процес реалізації законності», у подальшому поділяють ці фактори на загальні умови і спеціальні (юридичні) засоби [3, с. 347].

Оскільки основу правопорядку складає право та необхідність дотримання його вимог, пріоритетними гарантіями забезпечення необхідного рівня правопорядку в суспільстві та державі є нормотворчі (правові) гарантії. Останні є безпосередніми способами забезпечення правопорядку та закріплюються в законодавстві. Саме вдосконалення та оновлення законодавства було і залишається однією з ключових правових гарантій охорони правопорядку. Науково обґрунтована і розвинена система правових актів є основою правопорядку. У період суттєвих перетворень особливо гостро постає питання про роль права та оновлення законодавства. Не випадково, С. Стеценко виділяє такі види юридичних (правових) гарантій: стан законодавства, його стабільність і відповідність розвитку відносин у суспільстві, рівень юридичної техніки; стан діяльності з попередження і припинення правопорушень, зокрема, заходів юридичної відповідальності; доступність і якість правосуддя; ефективність контролю за реалізацією правових актів [4, с. 195].

Для забезпечення законності та правопорядку, проведення реформ і стримування росту правопорушень необхідно підвищувати регуляторний потенціал законів. Вони мають бути детальнішими, містити норми прямої дії, механізми виконання та відповідальності.

Якість закону суттєво впливає на зміцнення правопорядку. Закон вважається якісним, якщо відповідає потребам суспільного розвитку і здатний досягти передбачених результатів. Однак у чинному законодавстві іноді зустрічаються прогалини, суперечності та неточні формулювання, що ускладнюють їх розуміння та застосування.

У літературі наголошується, що правові гарантії спрямовані на створення для правопорядку оптимального соціально-правового середовища. Мається на увазі вся правова система, що регламентує діяльність правоохоронних органів та інших суб'єктів. Упорядкування правотворчої діяльності передбачає надання науково-методичної допомоги законодавчим органам, вдосконалення якості законів. Якість є основним показником ефективності законодавства, що характеризує ступінь його можливості досягти бажаних змін у соціально-економічній сфері. Законодавство може вважатися досконалим, якщо воно має належний, якісний рівень з точки зору юридичної опрацьованості як усієї системи офіційно оприлюднених нормативно-правових актів, так і окремо взятого акта.

У деяких випадках у чинному законодавстві трапляються серйозні прогалини та суперечності, неузгоджені між собою положення, в деяких актах є надмірні повторення, недостатньо чіткі, неточні формулювання, терміни тощо, що ускладнюють їхнє правильне розуміння та застосування. Між тим інтереси подальшого зміцнення законності та правопорядку вимагають, щоб кожен закон, кожна правова норма реалізовувалися відповідно до того змісту, який вкладено в них законодавцем. Наявність таких недоліків неминуче призводить до неефективності закону, яка може бути посилена внаслідок помилок правозастосування. Для вдосконалення законодавства ефективним способом є його систематизація, спрямована на створення узгодженої системи, звільнення від застарілих норм та оновлення. Це сприятиме підвищенню ефективності законів та зміцненню правопорядку в цілому.

Економічні гарантії є фундаментальними для всіх інших гарантій правопорядку, оскільки економіка лежить в основі права та всіх правових явищ, включаючи правопорядок. З точки зору історико-матеріалістичної концепції суспільства, правопорядок належить до надбудови, що формується над економічним базисом.

Таким чином, економіка визначає основні характеристики правопорядку, хоча цей зв'язок опосередковується і ускладнюється іншими факторами, передусім політикою, державою, правом та його реалізацією. Правопорядок стає природною, необхідною та невід'ємною функцією прояву економічних законів.

У сучасних умовах економічна свобода не завжди сприяє зміцненню правопорядку. Навпаки, вона може створювати сприятливі умови для зростання правопорушень та криміналізації суспільства.

Економічні проблеми, такі як падіння виробництва, недостатнє фінансування бюджетної сфери та соціальних програм, призводять до відчуження значної частини населення від процесу реформування економіки країни. Це, в свою чергу, може спричинити нехтування моральними нормами та законослухняною поведінкою серед громадян.

В таких умовах все більше людей залучаються до протиправної діяльності. Тому одним з ключових завдань стає підтримка тимчасово безробітних громадян, забезпечення можливостей для перекваліфікації працівників та реалізація програм зайнятості.

Варто зазначити, що без економічної стабільності та свободи економічного вибору, які відповідають здібностям та можливостям людей, неможливо створити міцний правопорядок у будь-якій сфері суспільного життя.

Політичні гарантії забезпечення правопорядку охоплюють всю політичну систему суспільства, де ключову роль відіграє держава. Вони включають принципи організації та діяльності всіх органів державної влади, виступають як головні принципи функціонування і устрою української держави, до яких належать принцип народовладдя; принцип державного суверенітету, що передбачає верховенство, самостійність, незалежність, повноту і неподільність державної влади; розподіл владних повноважень між незалежними та взаємопов'язаними гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою; політичний плюралізм тощо [5].

Реформування політичної системи призвело до появи нових політичних партій, які стали важливими елементами політичної структури. Їхня роль полягає у представленні інтересів різних соціальних груп, підвищенні організованості політичного життя та залученні ширших верств населення до впливу на державну владу.

Основне місце серед гарантій адміністративно-правового забезпечення правопорядку займають організаційні гарантії. Останні забезпечують системність і передбачуваність діяльності правоохоронних органів, створюють умови для їхньої ефективної роботи, захищають права і свободи громадян, сприяють підтриманню публічної безпеки та порядку. Вони є основою для належного функціонування системи правопорядку, забезпечуючи стабільність і ефективність правової держави.

Організаційні гарантії є важливою складовою системи правопорядку, спрямованою на створення належних умов для ефективного функціонування державних органів та загальної системи правозастосування в країні. Вони охоплюють сукупність організаційних заходів, механізмів та умов, що забезпечують належну діяльність правоохоронних органів, дотримання законів і правопорядку в суспільстві. Їх доречно поділити на:

- інституційні, що базуються на створенні та підтримці функціонування відповідних державних органів, які відповідають за забезпечення правопорядку, таких як поліція, судові органи, прокуратура, служби безпеки та інші правоохоронні структури. Інституційні гарантії пов'язані з функціонуванням органів, діяльність яких спрямована на охорону правопорядку і захист порушених прав громадян [6, с. 58];

- координаційні, що забезпечують чітку координацію між різними правоохоронними інституціями, які беруть участь у підтримці правопорядку та забезпеченні національної безпеки. Важливим аспектом є взаємодія органів виконавчої, судової влади, а також співпраця між ними задля належної реалізації функцій захисту прав і свобод громадян.

- професійно-кадрові, що є невід'ємною складовою змісту організаційних гарантій в частині підготовки висококваліфікованих кадрів, охоплюючи не лише базову підготовку, але й постійне підвищення кваліфікації, навчання новітнім методам правозахисної діяльності, знання нових законів і технологій забезпечення правопорядку в країні;

- інформаційні, які включають доступ до сучасних інформаційних технологій та технічних засобів, що підвищують ефективність правоохоронної діяльності, включаючи використання баз даних, систем відеоспостереження, засобів зв'язку та інших технологій, які допомагають запобігати та розкривати злочини, забезпечувати публічний порядок та безпеку, у тому числі в умовах дії правового режиму воєнного стану;

- матеріально-технічні, що передбачають належне забезпечення правоохоронних органів ресурсами, такими як транспорт, спеціальне обладнання, інфраструктура та інше матеріальне забезпечення, є важливим для ефективного виконання завдань із забезпечення правопорядку.

- контрольні, що передбачають широке використання можливостей громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Отже, гарантування правопорядку слід розуміти як обов'язок держави забезпечувати ефективне функціонування усієї правоохоронної системи, використовуючи ті засоби і дотримуючись тих меж, які визначає суспільство. Роль держави полягає не лише у встановленні правил, але й у забезпеченні їх дотримання та створенні сприятливого середовища для реалізації прав і свобод громадян. Це передбачає активну позицію держави у формуванні та підтримці правопорядку, який відповідає потребам та очікуванням суспільства. Саме держава та її відповідні інституції повинні сприйматися як «гарантії» правопорядку, а це відповідно означає, що саме від держави суспільство в цілому та окремі громадяни мають право вимагати створення необхідних умов для: впорядкованої життєдіяльності, яка базується на правових засадах; безпечного середовища для всіх членів суспільства; стабільного функціонування суспільних інститутів.

Гарантії як елемент адміністративно-правового забезпечення правопорядку за допомогою правових засобів, способів, форм і методів адміністративно-правового впливу

забезпечують на практиці, власне, втілення в життя політики держави у сфері забезпечення стабільності та прогнозованості ситуації в системі правопорядку у контексті мінімізації конфліктів та підтримання режиму законності в реалізації суспільних відносин, практичну реалізацію суб'єктами забезпечення своїх повноважень, а в підсумку – реалізацію суспільного правоохоронного інтересу та належної реалізації правоохоронної функції держави [7, с. 25–26].

Висновок. Відтак, система забезпечення правопорядку є виключно управлінським процесом, який вимагає цілеспрямованого владного впливу органів охорони правопорядку, як невід'ємної складової сектору безпеки і оборони, на поведінку об'єктів правового регулювання з метою забезпечення національної безпеки України, у тому числі громадської безпеки й порядку, протидії злочинності з урахуванням стратегічних цілей та відповідно до стандартів прав людини і основоположних свобод. Для ефективного управління цим процесом необхідно розуміти механізми реалізації правових норм у діяльності людей, фактори, що впливають на правомірність чи протиправність поведінки, а також засоби, за допомогою яких можна керувати цією поведінкою.

У системі гарантій забезпечення правопорядку діють як загальні гарантії (економічні, політичні, морально-духовні, психологічні), так і правові (нормативні, контрольно-наглядові, судова влада, юридична відповідальність, інститут звернень громадян тощо). Усі ці гарантії взаємопов'язані, а тому ослаблення будь-якої частини цієї системи безпосередньо впливає на стабільність правопорядку, призводить до його порушень і ускладнює можливість їх виявлення та виправлення. Організаційно-правові гарантії інтегровані в економічну, політичну та інші сфери суспільства. Тому система забезпечення правопорядку являє собою сукупність загальних і правових гарантій, які утворюють єдину структуру взаємопов'язаних елементів.

Список використаних джерел:

1. Крижанівський А. Ф. Доктринальний і прикладний статус категорії «гарантії правового порядку». *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. С. 81–89.
2. Солдатова В. Д. Сутність та загальна характеристика юридичних гарантій законності в адміністративній діяльності ОВС України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 846–852 URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10cvddou.pdf>
3. Крестовська Н. М. Теорія держави і права: Елементарний курс : навч. посіб. / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. Х. : Одісей, 2007. 492 с.
4. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : [навч. посібник] / С.Г. Стеценко. К. : Атіка, 2007. 624 с.
5. Гарантії та соціально-правовий механізм забезпечення прав, свобод, обов'язків людини в демократичній державі URL: <https://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-pravalekcii/4421-garantyi-ta-socalno-pravoviy-mehanzm-zabezpechennya-prav-svobod-obovyazkv-lyudini-v-demokraticzny-derzhav.html>
6. Богачова Л.Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Випуск 22. 2011. С. 56–70.
7. Пашинський В.Й. Поняття та структура адміністративно-правового забезпечення оборони держави. *Адміністративне право і процес*. № 1(20). 2018. С. 20–29.

